

https://doi.org/10.18485/bogoljub_stankovic.2018.ch5
811.163.41'373.7
811.161.1'373.7

ДРАГАНА КЕРКЕЗ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику

ВОТ ТЕБЕ БАБУШКА И ЮРЬЕВ ДЕНЬ ИЛИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ И НЕОЧЕКИВАНОСТ

У раду се анализирају фразеологизми у руском и српском језику са значењем неочекиваности. Композиционо рад је подељен на три дела. После првог, уводног, дела, следи део посвећен питању класификације фразеологизама. Сви анализирани фразеологизми се посматрају као компоненте макро фразеосемантичког поља са интегралном семом 'неочекиваност'. Даља подела на микро фразеосемантичка поља и на фразеосемантичке групе врши се на основу диференцијалних сема. У оквиру трећег, закључног дела рада у основним цртама се указује на разлике између руског и српског језика у фразеолошкој објективизацији значења *'експериенсер се налази у одређеном емотивном стању као резултат неочекиване актуелности догађаја S'*.

Кључне речи: неочекиваност, фразеологизам, фразеосемантичка макропоља, фразеосемантичка микропоља, фразеосемантичке групе

Dragana Kerkez

"THAT IS A FINE KETTLE OF FISH" OR PHRASEOLOGISMS AND UNEXPECTEDNESS

In this paper, we analyze phraseologisms in Russian and Serbian with a meaning of unexpectedness. The paper is composed of the three parts. After an introductory part comes the second one which describes a classification of phraseologisms. All the analyzed phraseologisms are taken as components of macro phraseological and semantic fields with an integral component of "unexpectedness". Further division is created on micro phraseological and semantic fields and groups based on differential components. The third part of the paper represents a conclusion that points to the differences between Russian and Serbian in terms of phraseological objectivization of the following meaning – "experiencer is in a certain emotional state as a result of an unexpected actuality of an event S".

Key words: unexpectedness, phraseologisms, phraseological and semantic macrofields, phraseological and semantic microfields, phraseological and semantic groups

---

* draganakerkez@hotmail.com

0. Језик је ризница културе, како каже С. Г. Тер-Минасова (Тер-Минасова 2000: 13), а фразеологија је, по речима В. М. Мокијенка, ризница језика која чува старе речи, граматичке облике који су одживели свој век, синтаксичке конструкције које су време и књижевна норма одбацили. Конзервирајући облике, језик конзервира и садржај: националне обичаје, веровања, историјско предање, метафоричку концепцију света (Мокиенко 2009: 25). Управо због тога фразеологији лингвисти приступају као главном извору за разумевање националне и културне специфике једног језика.

0.1. Речено већ само по себи говори да је у „центру” сваког фразеологизма човек као део бића народа ком припада, са својим емпиријским, историјским и духовним искуством и својом транслацијом тог наслеђе, еталона и стереотипа културе којој припада кроз фразеологизме (уп. Телия 1996: 214, 9), те стога сама природа фразеолошких јединица, тако да кажемо, захтева од истраживача да у теоријско-методолошком погледу своја пручавања посматраних језичких феномена базира на антропоцентричној парадигми и на њој утемељеним лингвистичким правцима.

Колико је национално- и културноспецифичног „наноса” на фразеолошким језичким маркерима неочекиваности¹ у руском и српском језику, тј. како и на који начин се дато семантичко значење објективизовало кроз фразеологизме јесте тема овог рада. Узевши у обзир да је неочекиваност семантичка универзалија, а да су фразеологизми, како каже А. В. Кунин, језичка универзалија (Кунин 1996: 5), наш задатак је постао још интересантнији.

0.2. Овако одређена тема, дакако, увелико превазилази оквире једног научног чланка, те ћемо у овом конкретном раду дати предлог класификације фразеологизама са значењем неочекиваности те предложити могућа аналитичка тумачења за сваку од издвојених фразеосемантичких група.

Емпиријски материјал прикупљен је из фразеолошких речника руског и српског језика (ФСФ, ФСЈ, ФСМ, ФСЖ, ФРМЈ, ФРО), руско-српских (српско-руских) фразеолошких речника (ФСТ, ФРМА) и једнојезичних (ОЖ, МС) речника руског и српског језика,² а конкретна употреба појединих фразеологизама биће илустрована примерима из жанровски разнородних текстова.³

¹ О неочекиваности као једној од грамема функционално-семантичке категорије очекиваности/неочекиваности види: Керкез 2012, Керкез 2013.

² Списак речника је дат на крају рада, види: *Извори*.

³ Као извор за илустративне примере послужили су нам електронски корпуси руског и српског језика, а у појединим случајевима наводимо примере из горе наведених речника.

1. Као што смо већ речено, предмет овог рада јесте класификација фразеологизама којима се вербализује значење неочекиваности.

Избор овакве теме може се укратко објаснити чињеницом да питање класификације фразеологизама у русистици (као и у радовима који се баве компаративно-контрастивним проучавањем датог језичког феномена у руском и српском језику) још од четрдесетих година XX века, када се фразеологија идвојила као самостална лингвистичка дисциплина⁴, још увек преставља актуелан проблем.

1.1. Питање класификације тесно је повезано са одређењем појма *фразеологизам*.⁵ Под фразеологизмом подразумевамо како фразеологизам у ужем смислу, тј. вишечлану лексичку јединицу која се од осталих вишелексемних спојева разликује иманентом јој репродуктивношћу, устаљеношћу, целовитошћу значења и идиоматичношћу, секундарном номинацијском вредношћу, конотативношћу, експресивно-емотивном маркираношћу (Вуловић 2015: 25), тако и друге устаљене изразе (пословице и изреке, клетве, заклетве и сл.), тј. оне језичке феномене којима се бави паремиологија.⁶

1.2. Као што је познато, прву класификацију фразеологизама засновану на критеријуму степена идиоматичности даје В. В. Виноградов, издвојивши фразеолошке сраслице, фразеолошка јединства и фразеолошке спојеве (Виноградов 1977: 140–161), а потом ту класификацију проширује Н. М. Шански, додавши им фразеолошке изразе (Шански 1996: 84).

На основу прегледане литаратуре, поред наведеног, могу се издвојити следећи начини класификације фразеологизама:

- *класификација фразеологизама према кључној комјоненци* (тзв. фразеолошка гнезада). Ову идеју шездесетих година двадестог века у тадашњој совјетској лингвистици развија В. Л. Архангел-

⁴ Иако се швајцарски лингвиста Ш. Бали оправдано сматра оцем фразеологије као самосталне лингвистичке дисциплине, ми се овде позивамо на радове В. В. Виноградова који је, пишући о основним појмовима фразеологије и основним типовима фразеолошких јединица у руском језику, средином четрдесетих година (1946, 1947. године) прошлог века у тадашњој совјетској лингвистици утемељио фразеологију као посебну лингвистичку дисциплину. Осим тога, на развој српске фразеолошке мисли у двадесетом веку (чији је најзначајнији представник Драгана Мршевић-Радовић) највећи утицај је имала совјетска тј., руска фразеологија.

⁵ Преглед различитих поимања појма *фразеологизам* како код нас, тако и у словенској, англисаксонској и германској фразеологији види Вуловић 2015: 20–25.

⁶ Однос фразеологије и паремиологије је такође питање које је не престаје да буде предмет лингвистичких расправа још од времена када је Г. Л. Пермајков издвојио перемилошки слој као посебан језички слој. О томе види, нпр. Пермајков 1988; Котова 2004, Алефиренко и др. 2009.

- ски који сматра да се фразеолошки обрти углавном образју на основу главне компоненте;⁷
- морфолошко-граматичка класификација фразеологизама. На основу овакве класификације или типологије фразеологизме можемо поделити на именичке, глаголске, адјективне, адвербијалне, глаголско-пропозиционалне, модалне и партикуларне (Николенко 2005: 119–120);⁸
  - структурно-граматичка (структурно-синтаксичка) класификација фразеологизама подразумева поделу фразеологизама на основу њихове формалне структуре. Најчешће се разликују фразеологизми предлошко-падежног типа (или фонетске речи)⁹, синтагматског и реченичног типа;¹⁰
  - класификација фразеологизама према структурно-семантичком моделу. Структурно-семантичко моделовање фразеолошких јединица подразумева регуларност корелације између семантичког садржаја и граматичке структуре фразеологизма (Кунин 1996: 46).¹¹ Тако, нпр., према резултатима до којих је дошла Н. Вуловић анализирајући фразеологизме са религијским компонентама, структурно-семантички модел који формирају фразеолошке јединице с глобалним значењем „умирати” у српском језику изгледа овако: а) глагол + именица у зависном падежу + предлошко-падежна конструкција: *носићи кољиво у цеју, носити душу у косиима, носити душу у носу*, б) глагол + предлошко-падежна конструкција: *мирисаћи на шамјан (кољиво, ѡана(х)ију)* (Вуловић 2015: 95).¹²

⁷ „Фразеолошка гнезда обједињују фразеолошке јединице које у својству главне компоненте имају исту реч и у оквирима којих се реализују различита лексичка значења те речи” (Архангелски 1964 : 64 према Шански 1996: 61, *превод Д.К.*).

⁸ Постоје и другачије морфолошко-граматичке поделе фразеологизама. Види нпр. КМ 2002; Чепасова 2016: 200.

⁹ Термин *фонетска реч* као синонимичан за фразеологизме предлошко-падежног типа срећемо у радовима хрватских лингвиста, између осталих код Ж. Финк (Fink 2000: 94–95).

¹⁰ С друге стране, постоје и другачија мишљења, што нам, између осталог, потврђује *Фразеолошки речник* Ј. Матешиха у ком не налазимо примере фразеологизама са предлошко-падежном структуром, будући да је Матеших сматрао да се фразеологизам мора састојати од најмање две пунозначне речи ФРМЈ: VI).

¹¹ Ваља рећи да је могућност стварања фразеологизама према одређеној структурно-семантичкој схеми са предвидљивим садржајем за једне лингвисте реалност (уп. Мелерович и др. 2011), док за друге она не само што није реална, већ је апсолутно независлива (уп. Телия 1977: 160).

¹² Када је пак реч о фразеологизмима са значењем ‘умирати’, може се рећи да између руског и српског језика постоји, с једне стране, делимично преклапање (у руском се може издвојити само други структурни модел), будући да руски језик, колико је

- класификација фразеологизама према семантичком значењу. У основи ове класификације је ономасиолошки приступ фразеологизмима који омогућава да се издвоје одређене фразеосемантичке групе које улазе у фразеосемантичка микропоља а ова последња чине фразеосемантичка макропоља (уп. Кунин 1996: 24).

Управо овај последњи приступ, класификацију фразеологизама према семантичком значењу, тј. према фразеосемантичким пољима ми смо у овом раду узели као основни, будући да он највише одговара наведеној идеји да фразеологизми најадекватније изражавају националну и културну специфику језичке слике света, а семантичка поља чине базичне елементе те и такве слике света (уп. Караулов 1976: 259; 271).

2. Фразеосемантичко макропоље *'неочекиваност'*.¹³ На основу тога да ли се маркира неочекиваност као догађај или као емотивно стање све фразеологизме који садрже интегралну семантичку компоненту *'неочекиваност'* поделили смо на основу диференцијалних семантичких компоненти у два фразеосемантичка микропоља: а) фразеосемантичко микропоље са значењем *'актуелности догађаја S неочекивана је за посматрача'* и б) фразеосемантичко микропоље са значењем *'експериенсер се налази у одређеном емотивном стању као резултат неочекиване актуелности догађаја S'*.¹⁴

нама познато, познаје само један фразеологизам са религијском компонентом који дато значење – *'дышай на лаган'*. С друге стране, када се узму у обзир сви фразеологизми са овим значењем, можемо рећи да се и у руском и у српском језику семантика *'близина смрти'* идиоматизује структурно-семантички истоветним моделима.

¹³ У складу са тематском поделом фразеологизама које налазимо код В. Н. Телије (Телија 1996: 161 – 173) фразеологизми са општим значењем *'неочекиваност'* били би део идеографског поља (овде чувамо терминологију В. Н. Телије) *'понашање човека'*, тј. тако посматрано у односу на макро фразеосемантичко поље *'понашање човека'* фразеосемантичко поље *'неочекиваност'* представља микро фразеосемантичко поље. На тај начин видимо да се лексичко-фразеолошки систем језика понаша истоветно језичкој концептуализацији стварности, где такође потпуно формиране и осмишљене информативне целине могу бити део или средство вербализације неког другог концепта и у оквиру ког се такође издвајају микро- и макроконцепти (Сергеева 2002: 19; Керкез 2012: 98 – 99).

Није неважно рећи да Телија скреће пажњу и на то да се тешко могу повући јасна граница између идеографских поља (Телија *op.cit.*: 174).

¹⁴ При томе одређени број фразеологизама чини део како једног, тако и другог фразеосемантичког микропоља, што потврђује чињеницу да је ради прецизнијег одређивања њиховог конкретног значења осим лексичке семантичке полазног концепта неопходно узети у обзир и семантичко-прагматске услове функционисања израза (уп. Мирић 2007: 567).

Унутар сваког миркосемантичког поља, такође на основу диференцијалних семантичких компоненти, врши се подела на фразеосемантичке групе, где се за сваку од издвојених група даје аналитичко тумачење.

2.1. Фразеосемантичко микропоље са значењем *'актуелности догађаја S неочекивано је за посматрача'*. Дато микропоље чине три фразеосемантичке групе: фразеосемантичка група са значењем *'узрок догађаја није јасан'*, фразеосемантичка група са значењем *'неочекивана промена ситуације'* и фразеосемантичка група са значењем *'за посматрача је могућности перцепције одређеног ентитета неочекивана'*.

2.1.1 Фразеосемантичка група са значењем *'узрок догађаја није јасан'*. У дату фразеосемантичку групу улазе следећи фразеологизми: [РУС.] *какая блоха укусила, с бухты барахты* и [СРП.] *из чиста мира*.

Аналитичко тумачење: *'Догађај S чији је вршилац X није интентрисан у слику света Y-a. Y каже да не разуме узрок догађаја S'*.

[РУС.] — *Да какая тебя опять блоха укусила, Боченков?; Он посмотрел на меня с сомнением – как то так читать неизвестно кому с бухты барахты?* (РК)

[СРП.] *Преко њуша мене афектирала је у огромним количинама једна Нена (знаше, она што употребљава парфем Хелена Франкештајн), до ње је седео неки Микица, па Бурза и Суле, као одједанпут, из чиста мира, извукох Снежану за реј; (Кап.); Према речима очевидца, аутомобил је екслодирао „из чиста мира“, а остаци су се разлешели стоиштак мјешара унаоколо.* (СК)

2.1.2 Фразеосемантичка групу са значењем *'неочекивана промена ситуације'* у руском језику чине фразеологизми *как черт из табакерки (коробочки), откуда ни возьмись, как (будто, словно, точно) снег на голову, как (будто, словно, точно) тром среди ясного неба, нежданно-негаданно*, док би у српском језику у фразеосемантичку групу са датим значењем улазили фразеологизми *кад оно, као тром (муња) из ведра неба, с неба па у ребра*.

Аналитичко тумачење: *'Догађај S чији је вршилац X није интентрисан у слику света Y-a. Y каже да је догађај S постао актуелан у шренушку t_1 . У шренушку t_1 , који је непосредно преходио шренушку t_1 ништа није наповештавало акушелности догађаја S'*.

[РУС.] — *Это же как черт из табакерки – хоп!; Вслед за тем, откуда ни возьмись, у чугунной решетки вспыхнул огонечек и стал приближаться к веранде; А тут, откуда ни возьмись, появляется богатый, успешный и красивый Петя, из-за которого жизнь главного героя переворачивается с ног на голову; Её бывший муж, только что овдовевший, свалился как снег на голову, и придется с ним повозиться, потому что в таком состоянии она*

не сможет его оставить одного; И вдруг, как гром изясного неба, – заключительные слова приговора; Нежданно-негаданно братья получили коента, о котором и мечтать не могли – самого заместителя министра внешней торговли. (РК)

[СРП.] *Каг оно у йосейу мом гейейу дође и Светлана, њена друтарица, сва раздрајана, само што не йолейи; Оставка владе, йосја Живка, што вам увек йагне као тром из ведра неба* (Нуш.); *На йоследњој сџаници све су ми се и чистја мира зайаћивали коњи, а сад, с неба йа у ребра, зайаћио му се и виши војни свешћеник у куйеу за айсенике.* (СК)

2.1.3. Фразеосемантичка групу са значењем 'за йосмайрача је мојућносћ йерцейције одређеној енџишеша неочекивана'. Значење неочекиване визуелне перцепције у руском језику идиоматизује се у виду следећих фразеологизама: *каким ветром* (какими ветрами) [занесло], *каким* (какой) *судьбами* (судьбой), *откуда что* [и] *взялось, откуда ни взялся, как* (словно) *из-под земли, как из земли, яко* (как) *татъ в ноци*. У српском фразеолошком корпусу са датим значењем налазимо следеће фразеологизме: *као* (да је) *из земље изникао, као да је с неба йао, долейейи* (бануџи) *као бура, уйасџи* (йасџи) *као бомба*.¹⁵

Аналитичко тумачење: 'У шренуџку t_2 Y види извесни објекат йерцейције. У шренуџку t_1 , који нейосредно йреџходи шренуџку t_2 , нишџа није уйућивало на йојвалывање објекта йерцейције у видном йољу Y . Сиџа-уџија акуџелна у шренуџку шренуџку t_2 неочекивана је за Y '.

[РУС.] *И, черт возьми, каким ветром сюда занесло тибетцев? Это же как черт из табакерки – хоп!; А тут, откуда ни возьмись, появляется богатый, успешный и красивый Петя, из-за которого жизнь главного героя переворачивается с ног на голову; Она уже сделала десять шагов, когда перед ней внезапно, ка из-под земли, возниг Омар Шариф в натуральную величину; Придет, яко татъ в ноци, посидит месяц-другой, оберет подписку – и пропал.* (РК)

[СРБ.] ... и оба младића искочише из кола и наћоше се лице у лице с једним чичероном који као да је из земље искрсао...; *И каг би се он сад наједном йојавио међу онима шџо су ја йознавали, што би било као да је с неба йао.* (СК)

2.2. Фразеосемантичко микропоље 'ексџериенсер се налази у одређеном емоџивном сџању као резулџаџи неочекиване акџуелносћи дојаћаја S '. У оквиру датог фразеосемантичког микропоља такође можемо издвојити три фразеосемантичке групе са следећим сзначењем: 'неочекивана

¹⁵ Последња два фразеологизма бележи *Фразеолошки речник срџској језика Ђорђа Оташевића*, али ми нисмо могли пронаћи ни један једини пример њихове употребе, како у Електронском корпусу српског језика, тако ни у свом корпусу.

актјуелности догађаја S дисфункционално ушиче на експериментера', 'услед неочекиване актјуелности догађаја S експериментер губи самоконтролу' и 'експериментер не може да разуме неочекивану актјуеланост догађаја S'.¹⁶

2.2.1. Фразеосемантичка група са значењем 'неочекивана актјуелност догађаја S дисфункционално ушиче на експериментера'. Дата фразеосемантичка група је, тако да кажемо, најсиромашнија фразеологизма што се, можда, може објаснити чињеницом да се помоћу датих фразеологизма изражава крајњи степен изненађења – запрепашћење, које изазива неку врсту паралисаности експериментера. У оба посматрана језика овај степен емоционалног узбуђења идиоматизује се помоћу истог семантичко-структурног модела: у рус. *как громом поразило (пораженный)*, срп. *као громом ошинути (пошоћен)*.¹⁷

Аналитичко тумачење: 'Догађај S чији је вршилац X није интентриран у слику света Y-а. Y каже да је догађај S узрок одређеној емоцијној стањи у њему. Емоцијна реакција Y-а слична је стањи у ком се налази човек који не поседује моћност физичке реакције на стимуланс'.¹⁸

[РУС.] Толкнув высокие двери с бронзовым орнаментом, Александр Николаевич пересек просторный светлый зал..., и замер, как громом пораженный. Ничего более чудовищного он не мог себе представить.

[СРБ.] А генерал је стајао као громом шоћен и само се бесмислено обзирао.

2.2.2. Фразеосемантичка група са значењем 'експериментер не може да схвати неочекивану актјуеланост догађаја S'. Дата значење се и у руском и у српском идиоматизује помоћу у потпуности структурно и семантичких еквивалентних модела: *је веришь/не поверишь (своим) глазам (ушам)*, тј. *не веровати својим очима (ушима)*.

Аналитичко тумачење: 'Догађај S чији је вршилац X није интентриран у слику света Y-а. Y каже да је догађај S узрок одређеној емоцијној стањи у њему. Емоцијна реакција Y-а слична је стањи у ком се налази човек који не може да у својој свести или памћењу нађе места за одређене чињенице из реалне стварности'.¹⁹

¹⁶ Подела на ове три фразеосемантичке групе одговара подели метафоричких модела фразеологизма којима се изражава изненађење или запрепашћење у руском језику а коју је извршила А. Д. Козеренко (Козеренко 2001).

¹⁷ Мање-више исте или сличне семантичко-структурне моделе фразеологизма налазимо и другим словенским језицима, нпр. у чешком, пољском, (условно) бугарском.

¹⁸ Тумачење које предлаже Козеренко: Р настолько удивительно для X-а, что X теряет способность реагировать на на что-либо другое (Козеренко, *op. cit.*).

¹⁹ Тумачење које предлаже Козеренко: Р настолько удивительно для X-а, что X не хочет воспринимать информацию, что Р, как истинную, как бы не доверяя своему зрению (Козеренко, *op. cit.*).

[РУС.] – Так неужели Это краб? – не поверил своим глазам Зыбин; Или другой ученик, скрипач Сергей Темля, который не верил своим ушам, когда узнал, что Спиваков хочет взять его в оркестр после Гнесинского института. (РК)

[СРБ.] Гледам *ше* и не верујем својим очима, неваљала девојчице; Не верујем својим ушима када чујем како се *председник оишћине Звездара* *проишви* *трагњи* у МЗ „Лийов лаг” ... (СК)

2.2.3. Последња фразеосемантичка група има значење 'услед неочекиване актуелности догађаја *S* експериенсер *туби* самоконтролу'. Дату фразеосемантичку групу смо оставили за крај будући да она посебно привлачи пажњу. Док у руском фразеолошком корпусу налазимо следеће обрте помоћу којих се дато значење идиоматизује: *делайть большие (круилые, квадратные) глаза; глаза на лоб лезуть/полезли; разводить/развести руками; разевать (раскрывать)/разинуть (раскрыть, открыть) рот*,²⁰ у српском пак језику срећемо само један устаљени израз *разројачиши (исколачиши) очи* за који ни у електронском корпусу српског језика, ни у свом корпусу нисмо нашли пример, али који у овом значењу помиње у свом раду и Г. Штрбац (Штрбац 2012: 328).²¹

Аналитичко тумачење: 'Догађај *S* чији је вршилац *X* није интритрисан у слику светиа *Y*-а. *Y* каже да је догађај *S* узрок одређеној емоциивној сћања у њему. Емоциивна реакција *Y*-а је слична сћању у ком се налази човек који не *исе*дује моћности регулације *покрети* лица'.²²

[РУС.] Не нужно удивляться и делать круглые глаза в моменты, когда мы обнаруживаем, что тоталитарные государства на каждом шагу совершают глупости, достойные подражания, нелепости, поражающие воображение, безумство, вредность которых для Этого государства очевидна даже чиновникам министерства пропаганды; Уинда глаза на лоб полезли; С минуту удивленно смотрел на Башуцкого и развел руками. (РК)

3. На основу реченог, види се да се значење 'неочекиваности' и у руском и у српском језику идиоматизује на сличан или исти начин: у оба језика делују слични или исти механизми семантичке транспозиције.

Међутим, осим оног универзалног, уочавају се и одређене специфичности, карактеристичне за посматране језике. Најизразитија

²⁰ Нисмо укључили у корпус варијанте ових фразеологизама где је именска компонента жаргонски маркирана: нпр. *разинуть хлебарник, фары на лоб полезли* и сл.

²¹ Дати фразеологизам налазимо и у ФРМЈ (стр. 422), међутим примери који су тамо наведени (и овај фразеологизам, ако и многи други, има више значења) за наш рад нису адекватни.

²² Тумачење које предлаже Козеренко: Р настолько удивительно для Х-а, что Х теряет самоконтроль, будучи как бы не в состоянии продолжить начатое действие (Козеренко, op. cit.).

разлика уочена је гледи фразеосемантичке групе 'услед неочекиване акциуелности догађаја *S експериментер љуби самоконтролу*' у којима се као именска компонена појављује соматизам *око*.

В. В. Красних међу кодове културе, који представљају најдревније архетипске представе човека, уобраја и антропоморфне соматизме (Красних 2002: 233). Соматизми без сваке сумње чине језичку универзалију и при томе представљају „једну од најважнијих тематских скупина лексема, што је и очекивано с обзиром на то да су референтне вредности њима обележене инхерентне сваком људском бићу” (Штрбац 2012: 323). На продуктивност соматизама у фразеолошких корпусима различитих језика указивали су многи аутори,²³ а соматизам *око* и у руском и у српском језику улази у састав великог броја фразеолошких јединица.²⁴

Узимајући у обзир чињеницу да гестови и мимика представљају значајну нефразеолошку базу за идиоматизацију одређених емоција, а том погледу ни руски, ни српски не представљају изузетак, као и да изненађење представља ако не једну од базних, оно свакако емоција које играју веома важну улогу у животу човека,²⁵ примећно фразеолошко „сиромаштво” у српском језику такође изазива одређену зачудност. А одговор на то питање захтева (а и заслужује) да му се посвети посебан рад.

Цитирана литература

- Алиференко Николай Ф. и да. Фразеология и паремиология: Уч. пособие для бакалаврского уровня филолог. образования. М.: Флинта: Наука, 2009.
- Виноградов, Виктор В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке [В:] Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. Москва: Наука, 1977. с. 140–161.

²³ Према подацима које налазимо у докторској дисертацији А. Тривић соматски фразеологизми чине од 20% до 30% укупног фразеолошког фонда различитих језика (Тривић 2015: 123).

²⁴ А. М. Дауд наводи да у руском језику постоји више од 100 фразеологизама са компонентом *око* (Дауд 2013), док Л. Раздобудко Човић у српском језику издваја чак 318 фразеологизама са истом компонентом Раздобудко Човић 2003: 77).

²⁵ Сложеност питања да ли је изненађење једна од базних емоција или не потврђује чињеница да чак К. Изард, који наводи 5 критеријума на основу којих се може одредити да ли је нека емоција базна (фундаментална) или не и који каже да је једна од емоција која испуњава те критеријуме јесте и емоција изненађења (Изард 1999: 44), даље у истој књизи наводи да се изненађење не може назвати емоцијом у правом смислу те речи јер не поседује скуп карактеристика које су карактеристичне за базне емоције као што су радост и туга (Изард, *op.cit.*: 149). Познати руски психолог Ј. Иљин, позивајући се на Шевал-Скољникова, сматра да се базним емоцијама могу сматрати само оне које имају филогенетско порекло, тј. које слично мимиком изражавају и људи и остали примати (Иљин 2001: 89).

- Вуловић 2015: *Српска фразеологија и религија. Лингвокултуролошка истраживања*. (Монографије. књ. 8), Београд: Институт за српски језик САНУ, 2015.
- Дауд, Ахмед Михзир, Фразеологизми с компонентом глаз и возможности их представлени в учебном фразеологическом словре. <<http://www.gramota.net>> 20.04. 2018.
- Изард, Кэррол. Психология эмоцийЮ Санкт-Петербург, 1999 < www.klex.ru> 5.11. 2017.
- Караулов, Юрий Н. Общая и русская идеография. Москва: Наука, 1976.
- Ильин Евгений, Павлович. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург: Питер, 2001.
- Керкез, Драгана. Фразеологизмы с компонентом „чудо” в русском и сербском языках. Русский язык как инославянский III. Београд: Славистичко друштво Србије, 2011, с. 118–125.
- Керкез, Драгана. Претеритална времена и неочевидност у српском језику (у поређењу са руским) // *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас // Зборник радова са Међународној научној скупи одржаној у Херцег-Новом 20 -23. априла 2012.* – Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори. Одјелење за српски језик и књижевност, Матица српска у Новом Саду, 2012, с. 459–468.
- Керкез, Драгана. Језички концепт *чуго* у руском (у поређењу са српским језиком // *Теоретичка истраживања српској и других словенских језика.* – Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности, 2013, с. 95 – 111.
- КМ 2002: Структурно-грамматические свойства русских фразеологизмов: Коллективная монография. —Челябинск : Издательство ЧГПУ, 2002.
- Козаренко, Анастасија. Анастасија. Д. Метафорические модели УДИВЛЕНИЯ (на материале русских идиом) <<http://www.dialog-21.ru/en/digest/2001/articles/kozerenko>> 25.03. 2018.
- Котова. Марина Ю. Славянская паремиология. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук. Специальность 10.02.01 – Русский язык; 10.02.03 – Славянские языки. СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, 2004. — 771 с. (том 1 – 231 с., том 2 – 540 с.).
- Красных Виктория.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология М.: Гнозис, 2002.
- Кунин, Александр В. Курс фразеологии современного английского языка: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд., перераб. Москва: Высшая школа, Дубна: Издательский центр "Феникс", 1996.
- Мелерович, Алина М. Мокиенко Валерий М. Современная русская фразеология (семантика – структура – текст): монография. Кострома: КГУ им. Н.А. Некрасова, 2011.
- Мирић, Душанка. Семантика израза *Криво ми је* у српском језику. Зборник за филологију и лингвистику L. Нови Сад: Матица српска, 2007, 565–574.
- Мокиенко, Валерија М. Образы русской речи: историко-этимологические очерки фразеологии. 3-е изд. Москва: Флинта : Наука, 2009.
- Николенко, Людмила В. Лексикология и фразеология современного русского языка. Москва: Издательский центр «Академия», 2005.

- Пермяков, Григорий Л.. Основы структурной паремологии. Москва: Наука, 1988.
- Раздобудко, Лариса. Семантика и прагматика соматизма у српском и руском језику. Београд: Вездес, 2003.
- Сергеева, Елена В. Бог и человек в русском религиозно-философском дискурсе. Санкт-Петербург: Наука-Сага, 2002.
- Тер – Минасова, Светлана Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово/Slovo, 2000.
- Телия, Вероника Н. Вторичная номинация и её виды [В:] В. Н. Телия. Языковая номинация: Виды наименований. Москва: Наука, 1977.
- Телия, Вероника Н. Вторичная номинация и её виды [В:] В. Н. Телия. Языковая номинация: Виды наименований. Москва: Наука, 1977.
- Тривић, Анета. Лексичко-семантичка анализа соматизма у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ, докторска дисертација, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац. < <http://nardus.mpn.gov.rs> > 20. 04. 2018.
- Чепасова, А.М. Избранные труды: в 2 т. Т. 2. Фразеология в контексте современных лингвистических исследований. Челябинск: Издательство Юж.-Урал. гос. гуман.-пед. ун-та, 2016.
- Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка: учебное пособие для вузов по специальности «Русский язык и литература». 4-е изд-е. Санкт-Петербург: Специальная литература, 1996.
- Штрбац, Гордана. Семантичка обележја фразеологизма с лексемом *око*. Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду књ. 37, св. 2 (2012б), стр. 323–335.
- Яранцев Р.И. Русская фразеология. Словарь-справочник: Около 1500 фразеологизмов М.: Русский язык, 1997.
- Fink, Željka. Tipovi frazema – fonetskih riječi. Riječki filološki dani br. 3, Rijeka, 2000, str. 94–95.

Извори

- ФСФ: Фразеологический словарь русского литературного языка: около 13 000 фразеологических единиц /А. И . Фёдоров. – 3-е изд., испр. Москва: Астрель: АСТ, 2008.
- ФСЈ: Яранцев Рудольф, И. Русская фразеология. Словарь-справочник: Около 1500 фразеологизмов. Москва.: Русский язык, 1997.
- ФСМ: Фразеологический словарь русского языка. Под редакцией А. И. Молоткова, Москва Издательство: „Советская Энциклопедия”, 1968.
- ФСЖ: Жуков Влас П., и др. Словарь фразеологических синонимов русского языка: Около 730 синонимических рядов. Москва: Русский язык, 1987.
- ЌĐĬ£: Matešić, Josip. Frayeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika. Zagreb: Školska knjiga, 1982.
- ФРО: Оташевић, Ђорђе. Фразеолошки речник српског језика. Нови Сад: Прометей, 2012.

- ФСТ: Ольга Ивановна Трофимкина, *Сербохорватско-русский фразеологический словарь*, Москва: Восток–Запад”, 2005.
- ФРМА: Rusko hrvatski ili srpski frazeološki rječnik pod redakcijom A. Menac. Zagreb: Školska knjiga, 1980.
- ОЖ: Толковый словарь русского языка. Под ред. С. Ожегова и Н. Шведовой. Москва: Аз, 1996.
- РМС: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Кап: Капор Момо. Белешке једне Ане. Антологија српске књижевности. www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs
- РК: Национальный корпус русского языка: ruscorpora.ru.
- СК: Електронски корпус савременог српског језика: korpus.matf.bg.ac.rs.

Драгана Керкез

ВОТ ТЕБЕ БАБУШКА И ЮРЬЕВ ДЕНЬ ИЛИ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ И НЕОЖИДАННОСТЬ

Резюме

Работа посвящена фразеологизмам в русском и сербском языках, выражающим значение неожиданности. Все фразеологизмы разделены на фразеосемантические поля. В рамках каждого из них далее выделяются фразеосемантические микрополя, а в рамках последних – фразеосемантические группы.

Ключевые слова: неожиданность, фразеологизм, фразеосемантические макрополя, фразеосемантические микрополя, фразеосемантические группы